

AGUILÓ, Marià (2014): *Cartes sobre el Renaixement. Materials*, a cura de Margalida TOMÀS. Lleida: Punctum (El Vuit-cents, 10), 336 p.

Com és prou sabut, Marià Aguiló i Fuster (1825-1897), anomenat sovint “Patriarca de la Renaixença”, va exercir una gran influència en el seu temps i va treballar esforçadament en una colla de camps molt diversos, sempre relacionats amb la llengua i la literatura de les terres de llengua catalana, però la major part de les seves empreses van quedar a mig fer i el seu fill Àngel, bibliotecari de la Universitat de Barcelona, contribuï a la publicació de les poesies del seu pare i enllestí el *Catálogo de las obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860* —que a la portada duu la data 1923, però que segons la coberta no va sortir fins al 1927— i una colla de volums de clàssics catalans que havien quedat a mig camí. D'altra banda, Àngel Aguiló va repartir l'arxiu del seu pare entre diverses institucions: va donar a l'Institut d'Estudis Catalans el material lexicogràfic que havia anat recollint, publicat parcialment amb el títol de *Diccionari Aguiló* a l'Institut mateix, i va cedir a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, iniciada per Rafael Patxot i Jubert a l'Orfeó Català, un munt de carpetes referents a cançó popular i a temes folklòrics de diversa mena, entre els quals una col·lecció de rondalles, publicada no fa gaire per Jaume Guiscafrè, i un extens recull de refranys, que són transcrits en aquest moment per Germà Colón i per Gemma Boada. Aquestes carpetes, però, no eren les úniques que contenien el Cançoner recollit per Marià Aguiló i les notes que s'hi referien. Àngel Aguiló en va vendre a l'editor i erudit Josep M. de Casacuberta tota una altra colla, que anava acompanyada de l'epistolari conservat pel seu pare, de pape-rassa familiar i d'apunts de tota casta. I encara, per acabar de complicar la cosa, un altre fons similar, però molt més reduït, va passar a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, on el va estudiar Josep M. Casas Homs, que havia ajudat Pompeu Fabra i Manuel de Montoliu en la redacció del *Diccionari Aguiló*.

Ara, Margalida Tomàs, que al llarg dels anys ha dedicat un considerable nombre de treballs, precisos i ben documentats, a Marià Aguiló, ens ofereix un conjunt típic de la feina que Aguiló va anar duent a terme: les notes que va anar escrivint amb vista a la publicació d'unes cartes sobre els orígens de la Renaixença i sobre la intervenció que ell mateix hi havia tingut, conservades al fons que havia estat de Josep M. de Casacuberta i que actualment és a la Biblioteca de Catalunya. L'origen d'aquestes cartes és el poc entusiasme amb què Aguiló va rebre les síntesis sobre la Renaixença donades per Joaquim Rubió i Ors —“el Gaiter del Llobregat”— i per l'andalús Francisco María Tubino,¹ que s'afegí al ressentiment provocat per articles i per algun llibre d'Antoni de Bofarull.²

Com era habitual en ell, hi va treballar molt, però les seves anotacions no van arribar mai a formar un tot que comencés i acabés, sinó que no passen d'apunts molt sovint repetits i en general incomplets, plens d'interrogants i de sobreentesos que no sempre ens és possible de desxifrar. Així i tot, resulten d'un interès extraordinari per múltiples motius. Hi trobem una gran quantitat de referències autobiogràfiques, que moltes vegades ens permeten d' aclarir dubtes (per exemple, respecte als estudis d'Aguiló a Palma, quan era petit, en una escola monacal; ara sabem que el seu mestre, a l'antic convent de Sant Domènec, va ser un monjo cistercenc exclaustrat de la Real, anomenat Miquel Mir; sabem també detalls

1. El 4 de maig de 1877, Aguiló demanava al seu parent Tomàs Forteza: «Tomàs, has vist la *Reseña* den Rubió parlant de la restauració de la literatura catalana? Si la fullejes ja men diràs qualque cosa ab *tota franquesa*» ([VIVES, J.] (1966): *Mariano Aguiló y la “Renaixença” a través de un epistolario de 266 cartas a Tomás Forteza (1967-1897)*. Presentació per José A. Gomis. Barcelona: Biblioteca Balmes, p. 61). El 4 de juny de 1880 li comentava: «L'últim *Gay Saber* deya que els dos primers premis de Montserrat eren el teu y el den Cinto [Verdaguer], y ho deya perquè tothom, al dir dels periòdichs, ha tengut el primer premi manco *el que Tha tengut*, que aufeguen dins el silenci. Noltros no tenim *clach*. La conspiració del silenci és cosa antiga, y la susceptibilitat catalana se ressent de cada triunfo d'un mallorquí; per axò m'ha dolgut sempre el retrahiment den Quadrado, a qui moralment, com a crítich, li tocava pendre una part en aquest moviment literari. A París no s'han desdenyat de aficarhi alguns dels primers homes. En Tubino aquí farà un *cien pies* que no sé si me obligarà a dirne qualque cosa» (*ibid.*, p. 89).

2. Bofarull surt també a la correspondència amb Tomàs Forteza i Aguiló s'hi va referir directament al primer i únic volum publicat del seu *Romancer popular de la terra catalana*, i en moltes de les notes conservades actualment a l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, a Montserrat.

dels seus viatges i dels seus projectes, i al·lusions a com va aprendre a llegir el català, a partir de la revista *La Palma*, i de com es va anar decidint a escriure-hi, malgrat la seva formació castellana; no podem oblidar tampoc els esments que fa a Jaume Antoni Prohens, al qual ja s'havia referit al *Romancer popular de la terra catalana*).

Hi trobem igualment les seves opinions sobre temes literaris i molt especialment sobre temes lingüístics. Bofarull l'havia acusat d'"arcaista" i de protector dels mallorquins, i dedica molt espai a explicar el seu concepte de la llengua —que, com va fer després Pompeu Fabra, volia tenir en compte tots els territoris de la llengua i fugir de l'excessiva castellanització de les grans ciutats—, al mateix temps que posa en relleu el seu extraordinari amor per la llengua catalana, que el va dur a recórrer totes les terres del Principat, de la Catalunya del Nord, d'Andorra, del País Valencià i de les Illes Balears, recollint-hi cançons, rondalles, tradicions, mots i refranys.³ Aguiló, com sempre, insisteix en el «poder de la poesia popular» i en fa grans elogis, però alhora confessa que es va refredar en el moment de publicar-la, tant per «la rivalitat, etc.» (al·lusió amagada a Milà i Fontanals, com sabem per altres fonts) com perquè «la providència, en la venda dels Jocs Florals, anticipà lo renaixement i creguí que més que les formes populars, que casi tots ja imitaven, convenia purificar la llengua donant textos antics de nostres obres clàssiques del bon temps de nostra nacionalitat» (p. 105). No oblidar tampoc de defensar-se de l'acusació de favoritisme envers els mallorquins als Jocs Florals, un dels temes recurrents de les seves notes.

Una bona part dels apunts d'Aguiló es refereixen a l'estat de la llengua durant el període que en la seva època anomenaven de "Decadència", que expressa amb tota claredat les opinions totalment negatives d'aquell moment —revisades en bona part pels estudiosos actuals— i la visió que ell mateix tenia del "renaixement" de la llengua, considerada pobra per molts dels qui la parlaven, que no la sabien escriure ni la volien llegir. De fet, com posa en relleu al pròleg Margalida Tomàs, algunes de les cartes projectades per Aguiló anaven adreçades al poeta mallorquí Josep Francesc Vich, molt amic d'Aguiló i mort jove, amb el qual en realitat havien mantingut una correspondència en espanyol, llengua en la qual Aguiló mateix escriví moltes cartes i moltes notes personals.

El caràcter fragmentari dels esbossos d'Aguiló i la seva indecisió proverbial no ens permeten de saber ben bé què hauria dit respecte a Rubió i Ors —tot i que queda clar que vol assenyalar que ell no n'era deixeble—, i només parcialment ens donen a entendre que Tubino estava mal informat i no sabia les coses de primera mà. Hi és molt evident, però, l'opinió que expressa pel que fa a Bofarull, del qual critica constantment la novel·la *L'orfaneta de Menargues*, que segons ell fou el detonant de l'enemistat que li tenia (és ben certa la seva afirmació que abans Bofarull havia recollit cançons populars per a ell). Al llarg de les més de tres-centes pàgines del llibre trobem, igualment, un munt d'al·lusions a altres escriptors, que van de l'elogi incondicional —com en el cas de Verdaguer, tot i que no deixa de criticar que en un indret escrigui "buitre" per "volor"— al retret més o menys evident, com en el cas de Josep M. Quadrado —que considera massa allunyat del moviment de la *Renaixença* i massa defensor de la llengua parlada a Mallorca— i sobretot en el cas de Tomàs Aguiló, de qui va començar essent deixeble, però del qual s'allunyà d'una manera sorprenent. No amaga tampoc les seves reserves davant Víctor Balaguer, que considera massa ficat en política, un tema que també és objecte de consideracions de tipus més general.

Qualsevol lector interessat en Marià Aguiló i el seu temps trobarà sens dubte moltes altres perles dins aquest recull de 592 fragments, bastant sovint repetitius —o que repeteixen afirmacions que ja surten en altres notes d'Aguiló publicades anteriorment— i la majoria de vegades incomplets i a vegades fins i tot intel·ligibles. Hem d'agrair molt a Margalida Tomàs l'esforç enorme que ha hagut de fer per transcriure aquest material —la lletra d'Aguiló no és gens fàcil i algunes vegades no ha estat possible d'entendre-la o d'entendre-la bé— i sobretot la contextualització que n'ha fet en una extensa introducció, completada al llarg del text per gairebé quatre-centes notes, en molts casos amb aportació de mate-

3. Té un especial interès l'enumeració de «col·leccions» que Aguiló «tenia principiades» a Palma, ja abans de començar a estudiar a Barcelona: gloses o corrandes, rondalles, cançons, «llibrets escrits en català», goigs i fulles, adagis, etc. (p. 187).

rial inèdit o poc conegut, i per un complet índex onomàstic final, que no solament enregistra la gran quantitat de noms de persona que surten a les *Cartes sobre el Renaixement*, sinó que també hi afegeix els organismes i els títols d'obres anònimes, de col·leccions i de revistes que hi són esmentats.

Josep MASSOT I MUNTANER
Institut d'Estudis Catalans

ALBERNI, Anna / BADIA, Lola / CIFUENTES, Lluís / FIDORA, Alexander (ed.) (2012): *El saber i les llengües vernacles a l'època de Llull i Eiximenis. Estudis ICREA sobre vernacularització*. Barcelona: PAM, 404 p.

En l'àmbit internacional, diverses disciplines com la filologia, la història social o la història de la ciència fa dècades que dediquen llibres a estudiar el fenomen de les traduccions a l'edat mitjana. Les traduccions són importants des d'un punt de vista literari perquè permeten les adaptacions i les imitacions dels originals que s'admiren i, després, com a conseqüència lògica, l'emulació d'aquests originals (a casa nostra, Bernat Metge hi va excel·lir, tant amb *Lo somni* com amb el *Llibre de Fortuna e Prudència*). Des d'una perspectiva cultural i social, les traduccions són fonamentals perquè contribueixen a la vernacularització del saber i a l'ampliació del públic que aquest procés comporta, procés que va molt més enllà de la divulgació de coneixements entre els laics, ja que també reflecteix, per exemple, com es va configurant la tasca dels professionals que es dediquen a la traducció de textos de diversa índole.

El volum ressenyat té l'ambició de contribuir a fer créixer aquests estudis, que només poden progressar si s'aborden des d'una perspectiva interdisciplinària, i així ho declaren els editors en les primeres paraules de la presentació: «Els estudis reunits en el present volum proposen una reflexió complexa sobre la difusió social de la ciència i del saber als darrers segles de l'edat mitjana i al tombant de la moderna, des del punt de vista de l'àmbit cultural català» (p. 8). El sintagma més significatiu és «reflexió complexa», atesos els múltiples punts de vista des d'on s'ha d'abordar el fenomen de les traduccions, i, llegit i paït el volum, es pot afirmar que el material presentat és útil i necessari i que l'objectiu proposat s'ha assolit del tot.

Dividit en tres blocs, el volum recull dinou articles escrits en diverses llengües, que parteixen de la celebració d'unes jornades d'estudi, esdevingudes al mes d'octubre de 2009 a la seu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, amb el suport d'ICREA. El primer bloc de set articles, que porta per títol «Les noves llengües de comunicació científica», arrenca amb un treball de Michela Pereira que és tota una declaració de principis. S'hi reivindica la figura de Ramon Llull com a autor laic d'una filosofia escrita directament en vernacle destinada als laics, però és important sobretot la defensa que l'estudiosa italiana fa del concepte de «filosofia vernacle» (conegut en el camp de la teologia des dels anys 50) perquè desmenteix molts tòpics existents encara sobre la vernacularització del saber. Pereira deixa ben clar que és falsa la dicotomia que situa en un cantó la llengua sàvia i l'especulació creativa i al cantó oposat les llengües vulgars que són aptes només per a la divulgació del coneixement. Pereira explica que la filosofia vernacle vehicula també un discurs filosòfic, utilitzant diverses formes expressives, i que té un caràcter eminentment pràctic, la qual cosa interessa als sectors laics. La filosofia vernacle no es limita a la dimensió pedagògica, didàctica o divulgativa, sinó que s'ha de comprendre com una reescriptura que vol fer entenedor el text originari en un altre context. Pereira redimensiona la figura de Llull i el seu pluralisme lingüístic en posar de costat les ànsies del mallorquí de conversió universal a través de l'Art amb la voluntat de reforma política de la societat expressada per Dante o amb l'afany de comunicar l'experiència de la divinitat que manifesten Eckhart i Margarida Porète.

Com que l'emergència d'una producció filosòfica i teològica en llengua vernacle és paral·lela a la traducció i escriptura de textos científics, Arnau de Vilanova mereix l'atenció de dos treballs que analitzen aspectes diversos de la seva obra: l'article de Jaume Mensa i el d'Antoine Calvet. Ilaria Zamuner